

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Вучэбна-метадычнае аб'яднанне па гуманітарнай адукацыі

ЗАЦВЕРДЖАНА

Першым намеснікам

Міністра адукацыі

Рэспублікі Беларусь

А.Г. Бахановічам

03.09.2024

Рэгістрацыйны № 6-05-006/пр.

ВЯЛІКАЯ АЙЧЫННАЯ ВАЙНА САВЕЦКАГА НАРОДА (У КАНТЭКСЦЕ ДРУГОЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ)

**Прыкладная вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне
для ўстаноў вышэйшай адукацыі**

УЗГОДНЕНА

Начальнікам Галоўнага упраўлення
прафесійнай адукацыі Міністэрства
адукацыі Рэспублікі Беларусь

С.М. Пішчовым

03.09.2024

Прарэктарам па навукова-метадычнай
рабоце Дзяржаўнай установы
адукацыі «Рэспубліканскі інстытут
вышэйшай школы»

І.У. Цітовічам

30.08.2024

Эксперт-нормакантралёр

С.М. Арцем'ева

27.08.2024

Сапраўдная прыкладная вучэбная праграма складзена на аснове тыпавай вучэбнай праграмы па вучэбнай дысцыпліне «Вялікая Айчынная вайна (у кантэксце Другой сусветнай вайны)», зацверджанай Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь 14.12.2022 г., рэгістрацыйны № ГД-СД.038/тып.

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Прыкладная вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне «Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)» прызначана для рэалізацыі сацыяльна-гуманітарных дысцыплін для студэнтаў усіх спецыяльнасцей вышэйшай адукацыі (за выключэннем профільных спецыяльнасцей) у якасці дысцыпліны па выбары ўстановы вышэйшай адукацыі варыятыўнай часткі (кампанент установы адукацыі) цыкла (модуля) сацыяльна-гуманітарных дысцыплін.

Месца вучэбнай дысцыпліны «Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)» у сістэме сацыяльна-гуманітарных і грамадска-палітычных ведаў вызначаецца прадметам яе вывучэння, якім з'яўляюцца заканамернасці і асаблівасці развіцця беларускай нацыі ў міжваенны перыяд і гады ваенных выпрабаванняў, гераічныя і трагічныя падзеі на франтах Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў, іх уздзеянне і ўплыў на лёс народаў Еўропы і Савецкага Саюза, жыццё насельніцтва на акупаваных тэрыторыях і ў савецкім тыле, уклад беларускага народа ў разгром германскіх агрэсараў.

Навукова-тэарэтычны змест праграмы па вучэбнай дысцыпліне «Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)» складзены ў адпаведнасці з арыгінальнай навуковай канцэпцыяй гісторыі Вялікай Айчыннай вайны з улікам найноўшых дасягненняў айчыннай і замежнай гістарыяграфіі на аснове архіўных дакументаў і матэрыялаў. Айчынная гісторыя падаецца ў праграме ў кантэксце сусветных падзей з выкарыстаннем метадалагічных падыходаў, звязаных з асвятленнем вайны як агульначалавечай з'явы. Інавацыйнай адметнасцю праграмы з'яўляецца прадстаўленне зместу вучэбнага матэрыялу ў кантэксце канструявання ўласна беларускага вобраза гістарычнага мінулага. Такі вобраз звязаны з фарміраваннем гістарычнай памяці сучаснага беларускага грамадства ў межах ажыццяўлення дзяржаўнай гістарычнай палітыкі Рэспублікі Беларусь, накіраванай на замацаванне беларускай нацыянальнай канцэпцыі гістарычнага мінулага і беларускай мадэлі памяці ва ўмовах спроб фальсіфікацыі прычын і вынікаў Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў.

Актуальнасць вывучэння вучэбнай дысцыпліны абумоўлена шэрагам сучасных геапалітычных, грамадска-палітычных і ўласна адукацыйных фактараў. Па дадзеных даследавання Інстытута сацыялогіі НАН Беларусі (2016) для беларусаў адной з найбольш значных падзей гістарычнага мінулага савецкага перыяду з'яўляецца Перамога савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне. Канцэпт Вялікай Перамогі, крыніцай якой стала сяброўства савецкіх народаў, ва ўмовах сучаснай геапалітычнай сітуацыі спалучаецца з еўрапейскім канцэптам перамогі над германскім нацызмам у гады Другой сусветнай вайны. У такіх умовах гістарычнае мінулае можа падвяргацца пераацэнцы і інтэрпрэтацыі без адпаведных на то падстаў, што вядзе да палярызацыі поглядаў на падзеі вайны і не дазваляе ажыццявіць кансалідацыйную функцыю гістарычнай памяці, падмяняючы яе канфрантацыяй.

Вызначальным фактарам у арганізацыі адукацыйнай дзейнасці бачыцца працэс выхавання сучаснай студэнцкай моладзі як грамадзян суверэннай Рэспублікі Беларусь, для якіх вопыт патрыятычнага ўздыху баларускага народа ў гады ваенных выпрабаванняў з'яўляецца шматкампанентнай сацыяльна-культурнай з'явай, якая грунтуецца на каштоўнаснях адносінах да сваёй Радзімы і нацыянальнай формы дзяржаўнасці, абароненай у час барацьбы за захаванне свабоды і незалежнасці Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. Без грунтоўных ведаў па гісторыі сваёй Айчыны і асабліва гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, без уліку станоўчага і адмоўнага вопыту жыцця міжнароднай супольнасці, беларускага этнасу і нацыянальных меншасцяў нельга паспяхова будаваць грамадскія ўзаемаадносіны ў сучаснасці. Актуальнасць дадзенай пазіцыі абумоўлена патрабаваннямі Канцэпцыі нацыянальнай бяспекі Рэспублікі Беларусь (2010), Канцэпцыі гісторыі беларускай дзяржаўнасці, распрацаванай беларускай акадэмічнай гістарычнай навукай (2011–2017) і нацыянальнай канцэпцыі гісторыі Беларусі, прынятай на IV Міжнародным кангрэсе гісторыкаў Беларусі «Гістарычная навука Беларусі: асобы, канцэпцыі, дасягненні (да 90-годдзя Інстытута гісторыі НАН Беларусі)» (2019), Канцэпцыі інфармацыйнай бяспекі Рэспублікі Беларусь (2019). На VI Усебеларускім народным сходзе (2021) было адзначана, што гістарычная памяць з'яўляецца асновай фарміравання светапогляду асобы, яе грамадзянскіх і патрыятычных якасцей, садзейнічае нацыянальнай самаідэнтыфікацыі асобы. Канкрэтнай праявай дзяржаўнай гістарычнай палітыкі стала ўстанаўленне згодна з Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь № 206 ад 07.06.2021 г. Дня народнага адзінства 17 верасня, што адзначаецца як знакавая гістарычная падзея ў жыцці беларускага народа і дзяржавы, звязаная з захаваннем гістарычнай памяці аб падзеях восені 1939 г., калі быў пакладзены пачатак ліквідацыі гістарычнай несправядлівасці, абумоўленай Рыжскім мірным дагаворам, які геапалітычна падзяліў краіну, і уз'яднаннем беларускай нацыі ў межах савецкай сацыялістычнай дзяржавы. Прыняцце Праграмы патрыятычнага выхавання насельніцтва Рэспублікі Беларусь на 2022–2025 гг. (2021), Закона аб генацыдзе беларускага народа (2022), унясенне ў Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь палажэння аб тым, што дзяржава забяспечвае захаванне гістарычнай памяці аб гераічным подзвігу беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны (2022), стварэнне Рэспубліканскага савета па гістарычнай палітыцы (2022) з'яўляюцца сродкамі кансалідацыі беларускага грамадства, выхавання патрыятычных і грамадзянскіх якасцей падростаючага пакалення, фарміравання «імунітэта» супраць чужых ідэалаў і каштоўнасцей. Пералічаныя фактары, а таксама змена згодна з Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь № 117 ад 23.03.2022 г. назвы памятнай даты 22 чэрвеня на Дзень усенароднай памяці ахвяр Вялікай Айчыннай вайны і генацыду беларускага народа актуалізуе прызначэнне вучэбнай дысцыпліны «Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)» у працэсе фарміравання гісторыка-дзяржаўнага светапогляду студэнцкай моладзі.

Мэтай вывучэння вучэбнай дысцыпліны з'яўляецца фарміраванне грамадска-палітычнага светапогляду студэнтаў, які будзе садзейнічаць іх самавызначэнню ў працэсе паглыбленага асэнсавання подзвігу савецкага народа і геапалітычных урокаў Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў, захаванню і

ўмацаванню гістарычнай памяці аб ролі Савецкага Саюза і краін антыгітлераўскай кааліцыі ў Перамозе над германскім нацызмам, трансляцыі гістарычнай праўды і норм паводзін, каштоўнасцей і традыцый, выпрацаваных беларускім народам у перыяд пераадолення трагічных ваенных падзей.

Несумненна, вывучэнне курса будзе спрыяць не толькі ўмацаванню гістарычнай памяці маладога пакалення, але і фарміраванню яго светапоглядных і грамадзянска-палітычных кампетэнцый:

- патрыятызму, якія праяўляюцца ў гатоўнасці да замацавання дзяржаўнага суверэнітэту Рэспублікі Беларусь праз сваю прафесійную дзейнасць з улікам ведання небяспекі вырашэння міжнародных праблем ваеннымі сродкамі; у рэалізацыі і выкананні сваіх канстытуцыйных правоў і абавязкаў грамадзяніна на аснове ведання гістарычнага вопыту беларускага народа, назапашанага ў гады Вялікай Айчыннай вайны;

- асобнай арыентацыі, якія звязаны з уменнем фармуляваць уласныя светапоглядныя прынцыпы (пункт гледжання) на аснове гістарычных урокаў Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў для Беларусі, суадносіць перспектывы ўласнай жыццядзейнасці з перспектывамі развіцця сучаснага беларускага грамадства;

- сацыяльнага ўзаемадзеяння, якія прадугледжваюць фарміраванне ўмення абгрунтаваць свае адносіны да норм паводзін і каштоўнасцей, выпрацаваных беларускім народам у час ваенных выпрабаванняў на аснове арыентацыі ў яго гістарычным досведзе;

- камунікацыі ў сучасным інфармацыйным грамадстве і глабальным шматпалярным свеце з улікам умення захоўваць гістарычную памяць пра ролю Савецкага Саюза і яго саюзнікаў па антыгітлераўскай кааліцыі ў Перамозе над германскім нацызмам і на аснове прытрымлівання талерантных традыцый беларускага народа.

Для рэалізацыі абазначанай вышэй мэты **задачами выкладання вучэбнай дысцыпліны «Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)»** вызначаны наступныя:

- фарміраванне ў студэнтаў грамадзянскіх і патрыятычных якасцей асобы;

- выхаванне ў студэнцкай моладзі пачуцця адказнасці за будучыню сваёй дзяржавы і сусветнага супольніцтва;

- фарміраванне ў студэнтаў ведаў аб гераічных і трагічных уроках Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў, паўсядзённым жыцці насельніцтва на акупаванай тэрыторыі і ў савецкім тыле, укладзе прадстаўнікоў шматнацыянальнага народа Беларусі ў разгром германскіх захопнікаў, уплыве ваенных падзей на лёсы народаў Савецкага Саюза і Еўропы.

Па выніках вывучэння навукова-тэарэтычнага зместу **студэнты павінны ведаць:**

- асноўныя перыяды Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў і іх змест;

- сутнасць акупацыйнай палітыкі германскіх улад;

- месца і ролю Беларусі ў геапалітычных працэсах у міжваенны перыяд і ў гады Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў,

- уклад беларускага народа ў Перамогу над нацызмам і яе гістарычнае значэнне;

- прыклады гераізму, мужнасці, самаахвярнасці абаронцаў Радзімы – воінаў Чырвонай Арміі, партызан, падпольшчыкаў, удзельнікаў руху Супраціўлення і вайсковых фарміраванняў саюзнікаў па антыгітлераўскай кааліцыі;

- розныя пункты гледжання на праблемныя пытанні ў асвятленні падзей і вынікі Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў.

Па выніках засваення спосабаў дзейнасці **студэнты павінны ўмець:**

- характарызаваць становішча беларускага народа і яго ролю ў барацьбе супраць германскіх захопнікаў у розныя перыяды Вялікай Айчыннай вайны;

- раскрываць чалавеканенавісніцкі характар германскай акупацыйнай палітыкі;

- характарызаваць эвалюцыю геапалітычнага становішча беларускай дзяржавы ў гады Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў;

- вызначаць крыніцы і ацэньваць значэнне Перамогі савецкага народа;

- ушаноўваць памяць пра подзвіг беларускага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны;

- супрацьстаяць фальсіфікацыям ў асвятленні падзей і вынікаў Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў, прыводзіць аргументы і выказваць асабісты пункт гледжання.

Па выніках навучання **студэнты павінны авалодаць:**

- навукова-тэарэтычнымі ведамі, неабходнымі для сацыялізацыі асобы студэнта (вырашэння сацыяльна-асабістых задач);

- практыка-арыентаванымі ўменнямі, звязанымі з канкрэтнай спецыяльнасцю, па якой арганізуецца навучанне студэнтаў ва ўстанове вышэйшай адукацыі.

Метадычныя прыёмы і сродкі навучання павінны ўлічваць магчымасць прыцягнення студэнтаў да пошуку і верыфікацыі вучэбнай і сацыяльна-палітычнай інфармацыі, набыцця вопыту самастойнага вырашэння вучэбных (сацыяльна-палітычных) сітуацыйных задач. У ліку метадычных формаў навучання варта рэкамендаваць праблемныя, праектныя, даследчыя, дыскусійныя, ролевыя і іншыя, якія спрыяюць рэалізацыі кампетэнтнаснага падыходу. Уяўляецца, што ў кожнай вышэйшай навучальнай установе змест вучэбнай дысцыпліны можа быць дапоўнены і канкрэтызаваны з улікам прафесійнай падрыхтоўкі студэнтаў у залежнасці ад спецыяльнасці, па якой арганізуецца навучанне ва ўстанове вышэйшай адукацыі.

Самастойная работа студэнтаў прадугледжвае выкананне кантрольных работ і праектаў, падрыхтоўку рэфератаў, азнямленне з вучэбнай, вучэбна-метадычнай, навуковай, навукова-папулярнай, хрэстаматычнай літаратурай, аналіз гістарычных крыніц, выкарыстанне ў якасці прыкладаў (культурна-гістарычных аналагаў) канкрэтных сітуацый, выкананне вучэбна-даследчых работ, стварэнне партфолія, удзел у дзейнасці студэнцкіх навукова-даследчых лабараторый і канферэнцый, выступленні на конкурсах, стварэнне электронных адукацыйных рэсурсаў, падрыхтоўку і правядзенне дэбатаў, ролевых гульняў і іншае.

Пры арганізацыі работы з вучэбным дапаможнікам варта ўлічыць, што кожны раздзел уключае гістарыяграфічную характарыстыку найбольш праблемных пытанняў вывучаемага перыяду. У канцы кожнай з тэм размяшчаюцца дакументальныя матэрыялы і фрагменты даследчых (навуковых) работ, вывучэнне якіх патрабуе адказаў на розныя па сваёй складанасці пытанні і выканання практычных заданняў. Работу з гістарычнымі дакументамі мэтазгодна праводзіць як самастойна, так і на семінарскіх занятках. Заключэнне, якое прадугледжвае падагульненне вынікаў навучання, можа загадзя мець практычнае замацаванне, што рэалізуецца ў ходзе правядзення экскурсій, наведвання памятных месцаў і мемарыяльных комплексаў, пры зборы краязнаўчых матэрыялаў, падрыхтоўцы творчых даследчых работ і стварэнні мясцовых летапісаў памяці аб Вялікай Айчыннай вайне, пры афармленні куткоў і пакояў воінскай славы.

Дыягностыка вынікаў навучання па вучэбнай дысцыпліне «Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны)» вызначаецца ў адпаведнасці з ацэнкай вучэбных дасягненняў студэнтаў па дысцыплінах сацыяльна-гуманітарнага цыкла (модуля) і ажыццяўляецца згодна з 10-бальнай шкалай ацэнкі. Неабходна ў межах рэалізацыі кампетэнтнаснага падыходу да навучання кіравацца патрабаваннямі да ведаў і ўменняў студэнтаў, якія павінны быць імі засвоены. Пры ажыццяўленні кантролю за самастойнай работай студэнтаў неабходна ўлічваць патрабаванні да іх падрыхтоўкі, якія вызначаны праз вынікі навучання да кожнага з раздзелаў праграмы і могуць быць канкрэтызаваны ў залежнасці ад канкрэтнай спецыяльнасці, па якой арганізуецца навучанне ва ўстанове вышэйшай адукацыі.

Структура зместу дысцыпліны складаецца з уводзінаў, трох раздзелаў і заключэння. Праграма дысцыпліны разлічана на 72 вучэбныя гадзіны, з якіх 36 – аўдыторныя гадзіны, у тым ліку: 24 – лекцыйныя, 12 – семінарскія, 36 – самастойная работа студэнтаў. Форма кантролю прадугледжвае дыферэнцыраваны залік.

2. ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН

Раздзелы і тэмы	Колькасць гадзін		
	Аўдыторныя		Самастойная работа студэнтаў
	Лекцыі	Семінарскія заняткі	
Уводзіны	1		
Раздзел I. Савецкі Саюз і краіны свету напярэдадні і ў пачатку Другой сусветнай вайны	8	4	
Тэма 1. Міжнароднае становішча напярэдадні Другой сусветнай вайны	2	1	
Тэма 2. Пачатак Другой сусветнай вайны і падзеі ў Беларусі	2	1	
Тэма 3. Акупацыя Германіяй краін Еўропы	2	1	
Тэма 4. СССР напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны	2	1	
Раздзел II. Барацьба савецкага народа супраць германскай агрэсіі	6	3	
Тэма 5. Пачатак Вялікай Айчыннай вайны	2	1	
Тэма 6. Акупацыйны рэжым	2	1	
Тэма 7. Партызанская і падпольная барацьба на акупаванай тэрыторыі	2	1	
Раздзел III. Разгром фашысцкага блока. Завяршэнне Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў	8	4	
Тэма 8. Падзеі на франтах вайны. Крах наступальнай стратэгіі германскага вермахта	2	1	
Тэма 9. Вызваленне Беларусі ад германскіх захопнікаў	2	1	
Тэма 10. Савецкі тыл у гады вайны	2	1	
Тэма 11. Заканчэнне Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў. Перамога	2	1	
Заклучэнне	1	1	
Усяго	24	12	36

3. ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Уводзіны

Прадмет, мэты і задачы дысцыпліны, яе структура і змест.

Актуальнасць вывучэння гісторыі Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў. Навуковыя плыні і гістарычныя школы. Перыядызацыя Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў. Гістарыяграфія і крыніцы.

Перамога над германскім нацызмам у Другой сусветнай вайне. Гістарычная памяць аб Перамозе савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне.

Раздел I

Савецкі Саюз і краіны свету напярэдадні і ў пачатку Другой сусветнай вайны

Тэма 1. Міжнароднае становішча напярэдадні Другой сусветнай вайны

Міжнародная дзейнасць Германіі ў 1930-я гг. Ачагі ваеннай напружанасці (Далёкі Усход, Еўропа, Афрыка). Фарміраванне фашысцкага блока. Антыкамінтэрнаўскі пакт. СССР і Ліга Нацый. Грамадзянская вайна ў Іспаніі.

Мюнхенскае пагадненне. Падзел Чэхаславакіі. Спроба стварэння сістэмы калектыўнай бяспекі ў Еўропе. Савецка-французка-англійскія перамовы. Савецка-германскія дагаворы і сакрэтныя пратаколы 1939 г.

Тэма 2. Пачатак Другой сусветнай вайны і падзеі ў Беларусі

Пачатак Другой сусветнай вайны. Напад Германіі на Польшчу. Аб'яўленне Германіі вайны з Францыяй і Вялікабрытаніяй. Прычыны і характар вайны.

Уступленне войскаў Чырвонай Арміі ў Заходнюю Беларусь і Заходнюю Украіну. Уз'яднанне Беларусі. Сацыяльна-эканамічныя і палітычныя пераўтварэнні ў заходніх абласцях БССР.

Становішча ў заходніх рэгіёнах Савецкага Саюза. СССР і краіны Балты. Савецка-фінляндская вайна. Удзел беларусаў у фінскай кампаніі.

Тэма 3. Акупацыя Германіяй краін Еўропы

“Дзіўная вайна”. Акупацыя Германіяй Даніі, Нарвегіі, Бельгіі, Галандыі і Люксембурга. Наступленне германскіх войскаў у Францыі. Капітуляцыя Францыі. Берлінскі пакт. Агрэсія Германіі на Балканах. Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне. Пакт аб нейтралітэце паміж СССР і Японіяй.

Пачатак Руху Супраціўлення. Падрыхтоўка Германіі да вайны з СССР. Прыняцце плана “Барбароса”.

Тэма 4. СССР напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны

СССР у перадваенныя гады. Мерапрыемствы па ўмацаванні абароназдольнасці краіны. Ваенна-патрыятычная і ваенна-абарончая работа сярод насельніцтва.

Узброеныя сілы Савецкага Саюза. Заходняя Асобая ваенная акруга.

Па выніках вывучэння навукова-тэарэтычнага зместу раздзела **студэнты павінны ведаць:**

- міжнароднае становішча ва ўмовах нарастання пагрозы вайны;
- асаблівасці геапалітычнага становішча беларускіх зямель ва ўмовах пачатку Другой сусветнай вайны;
- гістарычнае значэнне уз'яднання Заходняй Беларусі з БССР;
- мерапрыемствы савецкага ўрада па ўмацаванні абароназдольнасці.

Па выніках засваення спосабаў дзейнасці **студэнты павінны ўмець:**

- вызначаць прычыны палітыкі ўміратварэння агрэсара і няўдачы стварэння сістэмы калектыўнай бяспекі;
- аналізаваць знешнепалітычнае становішча, у якім адбываўся працэс уз'яднання Заходняй Беларусі з БССР;
- параўноўваць розныя пункты гледжання на працэс уз'яднання Заходняй Беларусі з БССР;
- параўноўваць суадносіны ўзброеных сіл Германіі і СССР у межах Заходняй Асобай ваеннай акругі.

Па выніках навучання **студэнты павінны авалодаць:**

- навукова-тэарэтычнымі ведамі, неабходнымі для сацыялізацыі асобы студэнта (вырашэння сацыяльна-асобасных задач);
- практыка-арыентаванымі ўменнямі, звязанымі з канкрэтнай спецыяльнасцю, па якой арганізуецца навучанне студэнтаў ва ўстанове вышэйшай адукацыі.

Прыкладная праблематыка семінарскіх заняткаў і самастойнай работы студэнтаў:

- савецка-германскія дагаворы і сакрэтныя пратаколы 1939 г. у гістарычным лёсе беларускага народа;
- уз'яднанне Заходняй Беларусі з БССР у святле навуковых і палітычных дыскусій: аднаўленне гістарычнай справядлівасці ў адносінах да беларускага народа ці страта суверэнітэту Польшчы;
- вынікі сацыяльна-эканамічных і палітычных пераўтварэнняў у заходніх абласцях БССР.

Па выніках вывучэння раздзела рэкамендуецца правядзенне самастойнай работы.

Раздзел II

Барацьба савецкага народа супраць германскай агрэсіі

Тэма 5. Пачатак Вялікай Айчыннай вайны

Мэты Германіі ў вайне супраць Савецкага Саюза. План “маланкавай вайны”. Напад Германіі на СССР. Прыгранічныя баі ў Беларусі. Абарона Брэсцкай крэпасці.

Дзейнасць савецкіх і партыйных органаў па мабілізацыі сіл і сродкаў для барацьбы з агрэсарам. Дзяржаўны камітэт Абароны (ДКА). Перавод прамысловасці на ваенныя рэйкі. Эвакуацыя насельніцтва, матэрыяльных рэсурсаў і іншых каштоўнасцей у тыл СССР.

Знішчальныя атрады і народнае апалчэнне. Баявыя дзеянні на савецка-германскім фронце. Абарончыя баі пад Мінскам, Бабруйскам, Оршай, Віцебскам, Магілёвам, Гомелем. Магілёўская бітва. Гераізм савецкіх воінаў. Дапамога насельніцтва Чырвонай Арміі. Дзейнасць першых партызанскіх атрадаў, дыверсійных груп і падпольных арганізацый. (М.П.Шмыроў, В.З.Корж, І.З.Ізох, І.А.Ярош, М.І.Жукоўскі і інш.). Першыя партызаны – Героі Савецкага Саюза (Ц.П.Бумажкоў, Ф.І.Паўлоўскі).

Прычыны няўдач Чырвонай Арміі летам-восенню 1941 г.

Дзейнасць СССР на міжнароднай арэне. Ваенна-эканамічнае супрацоўніцтва паміж Савецкім Саюзам, Вялікабрытаніяй і ЗША. Пачатак стварэння антыгітлераўскай кааліцыі. Ваенныя дзеянні ў канцы 1941 года. Уступленне ў вайну ЗША і Японіі. Маскоўская бітва. “Віцебскія вароты”.

Тэма 6. Акупацыйны рэжым

Генеральны план “Ост”. Ваенна-эканамічныя мэты захопнікаў. Ваенна-паліцэйскія органы вынішчэння. Тэрытарыяльны падзел акупаваных заходніх рэгіёнаў СССР. Рэйхскамісарыяты “Остланд” і “Украіна”.

Адміністрацыйна-тэрытарыяльны падзел беларускай акупаванай тэрыторыі: Генеральная акруга Беларусь, Генеральная акруга Жытомір, Генеральная акруга Валынь – Падолія, Генеральная акруга Беласток, Генеральная акруга Літва, вобласць армейскага тылу групы армій “Цэнтр”.

Акупацыйны апарат кіравання. Склад і структура. Генеральны камісарыят Беларусі, абласныя і мясцовыя камісарыяты, раённыя і валасныя ўправы. Дапаможныя акупацыйныя органы кіравання.

Палітыка генацыду. Знішчэнне насельніцтва і ваеннапалонных. Злачынная дзейнасць СС, службы бяспекі (СД) германскай палітыкі. Айнзацгрупы і зондэркаманды. Карныя экспедыцыі. Канцэнтрацыйныя лагеры, турмы. Гета. Вываз насельніцтва на прымусовую працу ў Германію. “Остарбайтары”. Удзел замежных, мясцовых і іншых ваенна-паліцэйскіх фарміраванняў у генацыдзе мясцовага насельніцтва, ваеннапалонных і яўрэяў. Ваенна-эканамічныя фарміраванні.

Калабарацыянізм. Германская прапаганда і агітацыя: формы і метады. Школа, тэатр, друк, радыё, царква на акупаванай тэрыторыі. Нацысцкая палітыка міжнацыянальных адносін. Эканамічная палітыка акупацыйных улад. Рабаванне матэрыяльных рэсурсаў і культурных каштоўнасцей. Паўсядзённае жыццё насельніцтва ва ўмовах германскай акупацыі.

Тэма 7. Партызанская і падпольная барацьба на акупаванай тэрыторыі

Узнікненне, станаўленне і развіццё партызанскага руху. Падпольная барацьба. Дзейнасць партыйных і камсамольскіх органаў і арганізацый ва ўмовах акупацыі.

Стварэнне Цэнтральнага і Беларускага штабоў партызанскага руху. Партызанскія атрады і брыгады. Арганізацыйная структура патрыятычнага супраціўлення.

Баявая дзейнасць партызан. Дыверсіі на чыгунцы і шашэйных дарогах. «Рэйкавая вайна» і яе мэты. Разгром варожых гарнізонаў. Партызанскія рэйды. Партызанская разведка. Барацьба супраць карных экспедыцый. Узаемадзеянне беларускіх, рускіх, украінскіх, літоўскіх і латышскіх партызан. Роля партызанскага руху ў барацьбе супраць германскіх захопнікаў.

Узаемаадносіны партызан і насельніцтва. Выратаванне насельніцтва ад знішчэння і прымусовага ўгону ў Германію. Партызанскія зоны. Арганізацыйнае ўмацаванне партызанскіх фарміраванняў і падпольных арганізацый. Узмацненне антыфашысцкага супраціўлення на акупаванай тэрыторыі Беларусі. Усенародны характар барацьбы супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Пашырэнне партызанскіх зон. Партызанскія рэзервы. Быт партызан. Прапаганда і агітацыя сярод насельніцтва. Культурна-асветніцкая дзейнасць партызан.

Партыйнае, камсамольскае, антыфашысцкае падполле. Арганізацыйная структура і склад. Формы і метады барацьбы патрыётаў. Камсамольска-маладзёжнае падполле. Дзейнасць падпольшчыкаў Мінска, Магілёва, Гомеля, Брэста, Гродна і іншых гарадоў Беларусі. Дыверсіі на чыгуначных вузлах Оршы, Асіповіч, Калінкавіч, Полацка і іншых. Складанасці падпольнай і дыверсійнай барацьбы. Узаемадзеянне падпольшчыкаў і партызан у ходзе барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі.

Антыфашысцкія патрыятычныя групы і арганізацыі ў заходніх абласцях рэспублікі. Армія Краёва і яе формы барацьбы. Супраціўленне ў гета і канцэнтрацыйных лагерах.

Дапамога савецкага тылу і мясцовага насельніцтва партызанам і падпольшчыкам.

Па выніках вывучэння навукова-тэарэтычнага зместу раздзела **студэнты павінны ведаць:**

- прыклады гераізму воінаў Чырвонай Арміі ў абарончых баях на тэрыторыі Беларусі;
- сутнасць германскага акупацыйнага рэжыму;
- сутнасць калабарацыянісцкага руху на акупаванай тэрыторыі Беларусі;
- прыклады партызанскай і падпольнай барацьбы на акупаванай тэрыторыі Беларусі.

Па выніках засваення спосабаў дзейнасці **студэнты павінны ўмець:**

- аналізаваць прычыны няўдач Чырвонай Арміі ў абарончых баях на тэрыторыі Беларусі;
- вызначаць ваенна-стратэгічнае значэнне абарончых баёў на тэрыторыі Беларусі летам-восенню 1941 г.;
- характарызаваць палітыку генацыду і ўшаноўваць памяць ахвяр германскага акупацыйнага рэжыму;

- вызначаць прычыны і характар калабарацыянісцкага руху на акупаванай тэрыторыі Беларусі;
- вызначаць вытокі патрыятызму беларускага народа.

Па выніках навучання **студэнты павінны авалодаць:**

- навукова-тэарэтычнымі ведамі, неабходнымі для сацыялізацыі асобы студэнта (вырашэння сацыяльна-асобасных задач);
- практыка-арыентаванымі ўменнямі, звязанымі з канкрэтнай спецыяльнасцю, па якой арганізуецца навучанне студэнтаў ва ўстанове вышэйшай адукацыі.

Прыкладная праблематыка семінарскіх заняткаў і самастойнай работы студэнтаў:

- 22 чэрвеня як Дзень усенароднай памяці ахвяр Вялікай Айчыннай вайны і генацыду беларускага народа;
- партызанскі рух на акупаванай тэрыторыі Беларусі: станаўленне і развіццё, узаемаадносіны з мясцовым насельніцтвам;
- Закон аб генацыдзе беларускага народа як актуалізацыя гістарычнай памяці;
- Хатынь як сімвал трагедыі жыхароў беларускіх вёсак;
- Халакост і беларускія Праведнікі народаў свету;
- малалетнія вязні фашысцкіх канцлагераў;
- беларускія оstarбайтары: лёсы ў гісторыі;
- паўсядзённае жыццё насельніцтва на акупаванай тэрыторыі Беларусі;
- арганізацыя школьнай справы на акупаванай тэрыторыі Беларусі: палітыка нямецкіх акупацыйных улад і савецкія школы ў партызанскіх зонах.

Па выніках вывучэння раздзела рэкамендуецца правядзенне самастойнай работы.

Раздел III

Разгром фашысцкага блока.

Завяршэнне Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў

Тэма 8. Падзеі на франтах вайны. Крах наступальнай стратэгіі германскага вермахта

Пашырэнне маштабаў Другой сусветнай вайны. Перамогі саюзных войск у Афрыцы, Міжземнамор'і і на Ціхім акіяне.

Сталінградская і Курская бітвы. Карэнны пералом у вайне. Пачатак распаду фашысцкага блока. Умацаванне антыгітлераўскай кааліцыі. Тэгеранская канферэнцыя. Пытанне аб адкрыцці Другога фронту.

Тэма 9. Вызваленне Беларусі ад германскіх захопнікаў

Пачатак вызвалення Беларусі. Першы вызвалены раённы цэнтр – Камарын. Вызваленне Гомеля, Рэчыцы. Узаемадзеянне партызан, насельніцтва і войскаў Чырвонай Арміі. Першыя аднаўленчыя мерапрыемствы.

Становішча на савецка-германскім фронце. Беларуская наступальная аперацыя «Баграціён». Баявая дзейнасць партызан і падпольшчыкаў. «Рэйкавая вайна».

Акружэнне і разгром германскіх армейскіх групавак пад Віцебскам, Бабруйскім, Мінскам і іншымі. Вызваленне Мінска. Партызанскі парад. Прыклады гераізму воінаў Чырвонай Арміі, партызан і падпольшчыкаў. Выгнанне германскіх захопнікаў з тэрыторыі Беларусі. Вызваленне Брэста. Значэнне разгрому германскіх войскаў у Беларусі. Мерапрыемствы па аднаўленні народнай гаспадаркі рэспублікі.

Тэма 10. Савецкі тыл у гады вайны

Перавод эканомікі на ваенныя рэйкі развіцця. Дзейнасць Камітэта Абароны. Ваенна-прамысловае будаўніцтва на Урале, Сібіры, Сярэдняй Азіі. Усход – асноўная ваенна-прамысловая база СССР. Працоўны подзвіг савецкага народа. “Усё для фронту! Усё для Перамогі!”.

Сацыяльна-эканамічнае, культурнае і духоўнае жыццё савецкага народа. Палітычная агітацыя і прапаганда.

Дзейнасць беларускіх устаноў і арганізацый у тыле (Акадэмія Навук БССР, ВУНУ, дзіцячыя дамы і іншыя). Ураджэнцы Беларусі – героі тылу.

Тэма 11. Заканчэнне Вялікай Айчыннай і Другой сусветнай войнаў. Перамога!

Адкрыццё Другога фронту. Вызваленчы паход Чырвонай Арміі ў Еўропу. Падзеі ў Польшчы, Балгарыі, Чэхаславакіі, Румыніі, Венгрыі, Аўстрыі. Крымская канферэнцыя. Берлінская аперацыя. Сустрэча на Эльбе. Разгром германскай арміі. Заканчэнне вайны ў Еўропе. Капітуляцыя Германіі, Перамога! Патсдамская канферэнцыя.

Воіны-беларусы на франтах Вялікай Айчыннай вайны. Беларусы ў складзе саюзных армій і Еўрапейскага Руху Супраціўлення.

Манжурская аперацыя войскаў Чырвонай Арміі. Бамбардзіроўка ЗША Херасімы і Нагасакі. Капітуляцыя Японіі. Заканчэнне Другой сусветнай вайны. Вынікі і ўрокі.

Беларусь – адна з краін-заснавальніц ААН. Нюрнбергскі працэс. Уклад беларускага народа ў разгром нацысцкай Германіі. Людскія і матэрыяльныя страты Беларускай ССР.

Міжнароднае значэнне Перамогі.

Па выніках вывучэння навукова-тэарэтычнага зместу раздзела **студэнты павінны ведаць:**

- гістарычныя падзеі, якія абазначалі карэнны пералом у ходзе Другой сусветнай і Вялікай Айчыннай войнаў;
- прыклады гераізму воінаў Чырвонай Арміі і партызан пры вызваленні Беларусі;
- уклад беларускага народа ў разгром фашысцкай Германіі і дасягненне Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне;
- прыклады ўдзелу ўраджэнцаў Беларусі ў складзе саюзных армій і Еўрапейскага Руху Супраціўлення.

Па выніках засваення спосабаў дзейнасці **студэнты павінны ўмець:**

- вызначаць стратэгічную задуму аперацыі «Баграціён»;
- паважліва адносіцца да ўдзельнікаў Вялікай Айчыннай вайны і захавання месцаў воінскай славы;
- вызначаць вытокі патрыятызму беларускага народа ў Вялікай Айчыннай вайне;
- вызначаць гістарычнае значэнне Перамогі над нацызмам.

Па выніках навучання **студэнты павінны авалодаць:**

- навукова-тэарэтычнымі ведамі, неабходнымі для сацыялізацыі асобы студэнта (вырашэння сацыяльна-асобасных задач);
- практыка-арыентаванымі ўменнямі, звязанымі з канкрэтнай спецыяльнасцю, па якой арганізуецца навучанне студэнтаў ва ўстанове вышэйшай адукацыі.

Прыкладная праблематыка семінарскіх заняткаў і самастойнай работы студэнтаў:

- Беларуская наступальная аперацыя «Баграціён»: задума і вынікі;
- «Рэйкавая вайна»;
- дзейнасць інтэрнацыянальных вайсковых фарміраванняў пры вызваленні Беларусі;
- ураджэнцы Беларусі на франтах Вялікай Айчыннай вайны;
- ураджэнцы Беларусі ў складзе польскай арміі генерала У.Андэрска;
- удзел ураджэнцаў Беларусі ў Еўрапейскім Руху Супраціўлення;
- працоўны гераізм ураджэнцаў Беларусі ў савецкім тыле;
- удзел БССР у заснаванні ААН: прычыны і значэнне.

Па выніках вывучэння раздзела рэкамендуецца правядзенне самастойнай работы.

Заклучэнне

Ушанаванне памяці загінуўшых у Беларусі. Ураджэнцы Беларусі – Героі Савецкага Саюза і поўныя кавалеры ордэна Славы.

Гарады-героі. Мемарыяльныя комплексы: Трэптаў парк (Берлін). Паклонная гара (Масква). Мамаеў курган (Валгаград). Брэсцкая крэпасць-герой. Хатынь. Помнікі – Курган Славы, Трасцянец і іншыя.

Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, краязнаўчыя музеі. Хроніка «Памяць».

4. ИНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Асноўная літаратура

Крыніцы і матэрыялы

1. Белорусские оstarбайтеры: угон населения Беларуси на принудительные работы в Германию (1941–1944) : док. и материалы : в 2 кн. / сост.: Г. Д. Кнатько (рук.) [и др.]; редкол.: В. И. Адамушко [и др.]. – Минск, 1996 – 1997.
2. В непокорённом Минске: Док. и материалы о подпольной борьбе сов. патриотов в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – июль 1944). – Минск, 1987.
3. Всенародное партизанское движение в Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – июль 1944): Док. и материалы. В 3 т. – Минск, 1967 – 1982.
4. В тылу врага: Листовки партийн. орг. и партизан Велик. Отечеств. войны (1941–1945 гг.). – М., 1962.
5. Геноцид белорусского народа = Genocide of the Belarusian people: информационно-аналитические материалы и документы / Генеральная прокуратура Республики Беларусь; под общей редакцией А. И. Шведа. – Минск: Беларусь, 2022. – 175 с.
6. Год кризиса, 1938 – 1939: Документы и материалы. В 2 т. – М., 1990.
7. Зборнік лістовак усенароднай партызанскай барацьбы ў Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны (1941 – 1944). – Мінск, 1952.
8. Их именами названы...: Энциклопедический справочник. – Минск, 1987.
9. Комсомол Белоруссии в Великой Отечественной войне. Документы и материалы. – Минск, 1988.
10. Лагерь смерти Тростенец: док. и материалы / сост.: В.И.Адамушко [и др.]; под ред. Г.Д.Кнатько; редкол.: В.И.Адамушко [и др.]. – Минск, 2003.
11. Накануне: Западный особый военный округ (конец 1939 г. – 1941 г.) : док. и материалы / сост.: В. И. Адамушко [и др.]; редкол.: В. И. Адамушко [и др.]. – 2-е изд. – Минск, 2007.
12. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: Сб. материалов: В 8 т. – М., 1987.
13. Нямецка-фашысцкі генацыд на Беларусі (1941 – 1944). – Мінск, 1995.
14. Озаричи – лагерь смерти: док. и материалы / сост.: М. И. Богдан, А. Н. Гесь, Н.А.Яцкевич; редкол.: Г.И.Баркун [и др.]. – Минск, 1997.
15. Освобожденная Беларусь: док. и материалы: в 2 кн. / сост.: В. И. Адамушко, Н. А. Бондаренко, Г. Д. Кнатько, В. Д. Селеменев; редкол.: В. И. Адамушко [и др.]. – Минск, 2004 – 2005.
16. Партизанские формирования Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (июнь 1941 – июль 1944): Краткие сведения об орг. структуре партиз. соединений, бригад (полков), отрядов (батальонов) и их личном составе. – Минск, 1983.

17. Подпольные партийные органы Компартии Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941 – 1944): Крат. сведения об орг., структуре и составе. – Минск, 1975.
18. Подпольные комсомольские органы Белоруссии в годы Великой Отечественной войны (1941 – 1944): Крат. сведения об орг., структуре и составе. – Минск, 1976.
19. Памятники Великой Отечественной войны в Беларуси, 1942 – 1991 гг. : док. и материалы / сост.: Н.А. Денисова [и др.]; редкол.: В. И. Адамушко [и др.]. – Минск, 2015.
20. Преступления немецко-фашистских оккупантов в Белоруссии, 1941 – 1944: Документы и материалы. – Минск, 1965.
21. Польша – Беларусь (1921–1953): сб. документов и материалов / сост.: А.Н. Вабищевич [и др.]. — Минск, 2012.
22. Преступные цели – преступные средства: Док. об оккупац. политике фашист. Германии на террит. СССР 1941 – 1944 гг. – М., 1985.
23. Рижский мир в судьбе белорусского народа. 1921–1953 гг. В 2 кн. / Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т истории / редкол.: А. А. Коваленя [и др.]. – Минск, 2021.
24. Сожженные деревни Белоруссии. 1941 – 1944: док. и материалы / сост.: Е. М. Гриневич [и др.]; редкол.: В. И. Адамушко [и др.]. – М., 2017.
25. Справочник о местах принудительного содержания гражданского населения на оккупированной территории Беларуси 1941 – 1944. Минск, 2001.
26. Судебный процесс по делу о злодеяниях, совершенных немецко-фашистскими захватчиками в Белорусской ССР (15 – 29 янв. 1946 г.). – Минск, 1947.
27. Трагедия белорусских деревень, 1941–1944 : док. и материалы / сост.: Е.М. Гриневич [и др.]; редкол.: В. И. Адамушко [др.]. – Минск, 2011.
28. «Ты з Заходняй, я з Усходняй нашай Беларусі...». Верасень 1939 г. – 1956 г. : дак. і матэрыялы : у 2 кн. / склад.: У. І. Адамушка [і інш.]; рэдкал.: А. А. Каваленя [і інш.]. – Мінск, 2009.
29. Холокост в Беларуси, 1941-1944: док. и материалы / сост.: Э. Г. Иоффе, Г. Д. Кнатько, В. Д. Селеменев; редкол.: В. И. Адамушко [и др.]. – Минск, 2002.

Падручнікі і вучэбныя дапаможнікі, курсы лекцый

1. Беларусь у гады Другой сусветнай вайны і Вялікай Айчыннай вайны (верасень 1939 г. – верасень 1945 г.) // Гісторыя Беларусі. У 2 ч. Ч. 2. – Мінск, 2003.
2. Беларусь: Народ. Государство. Время. / редкол.: А.А.Коваленя и др. – Минск, 2009.
3. Вторая мировая война // Новейшая история стран Европы и Америки. XX век: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений. В 3 ч. Ч. 1: 1900 – 1945. – М., 2001.
4. Вялікая Айчынная вайна савецкага народа (у кантэксце Другой сусветнай вайны) : вучэбны дапаможнік для студэнтаў устаноў вышэйшай адукацыі / [А. А. Каваленя і інш.] ; пад рэдакцыяй А. А. Кавалені. – Мінск : РІВШ, 2022. – 277 с.: іл., кал. іл., карты. – (Сацыяльна-гуманітарны цыкл. Базавы кампанент).
5. Гісторыя Беларусі, 1917 – 1945 гг. : 10 кл.: хрэстаматыя: дапаможнік для вучняў агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання

- аўт.-склад. А. А. Каваленя, В. В. Даніловіч, М. Г. Жылінскі, С. Я. Новікаў; метаад. забеспячэнне С. А. Кудраўцавай; пад рэд. А. А. Кавалені. – Мінск, 2009.
6. Долготович, Б.Д. Военачальники – сыны Беларуси на фронтах Великой Отечественной войны. – Минск, 2003.
  7. Каваленя, А. А. Беларусь у выпрабаваннях вайны (1939 – 1945 гг.): Вучэб.-метаад. дапам. – Минск, 2001.
  8. Коваленя, А. А. С верой в Победу: Беларусь в Великой Отечественной войне: 100 вопросов и ответов / А. А. Коваленя, Б. Д. Долготович, Д. Н. Хромченко. – Минск, 2010.

Дадатковая літаратура

1. Аблова, Р. Т. Это было в Белоруссии: Из истории борьбы молодежи в партизанских отрядах и подполье. – М., 1957.
2. Андриющенко, Н. К. На земле Белоруссии летом 1941 года. – Минск, 1985.
3. Андриющенко, Н. К. Народное ополчение Белоруссии. – Минск, 1980.
4. Баграмян, И. Х. Так начиналась война. – 3-е изд. – Киев., 1984.
5. Батов, П. И. В походах и боях. – 4-е изд. испр. и доп. – М., 1984.
6. Беларусь у гады Вялікай Айчыннай вайны: Праблемы гістарыяграфіі і крыніцазнаўства. – Мінск, 1999.
7. Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне, 1941–1945: Энцыклапедыя. – Мінск, 1990.
8. Беларусь. 1941 – 1945: Подвиг. Трагедия. Память. В 2 кн. / НАН Беларуси, Институт истории; редкол.: А. А. Коваленя (пред.) и др. – Минск: Беларуская навука, 2010.
9. Беларусь партизанская. Иллюстрированная энциклопедия партизанского движения в Беларуси в годы Великой Отечественной войны. – Минск, 2019.
10. Брюханов, А. И. В штабе партизанского движения. – Минск, 1980.
11. Василевский, А. М. Дело всей жизни. – М., 1983.
12. Вклад белорусского народа в Победу в Великой Отечественной войне / А.М.Литвин [и др.] ; редкол.: А. А. Коваленя (гл. ред.) [и др.]. 3-е изд. – Минск, 2020.
13. Всенародная борьба в Белоруссии против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны. В 3-х т. – Минск, 1983 – 1985.
14. Воронкова И.Ю. «Двадцать второго июня, ровно в четыре часа...»: Минск и минчане в первые дни Великой Отечественной войны / И.Ю.Воронкова. – Минск, 2011.
15. Галкин А. А. Германский фашизм. – М., 1989.
16. Гальдер, Ф. Военный дневник. 1939 – 1942 гг. Т. 1 – 3. – М., 1968 – 1971.
17. Геноцид белорусского народа. Карательные операции = Genocide of the Belarusian people. Punitive operations : в 2 ч. / Генеральная прокуратура Республики Беларусь ; [под общей редакцией А.И. Шведа]. – Минск : Беларусь, 2024 – Ч. 1. – 309 с.

18. Геноцид белорусского народа. Лагерь смерти = Genocide of the Belarusian people. Death camps / Генеральная прокуратура Республики Беларусь ; под общей редакцией А.И. Шведа. – Минск : Беларусь, 2023. – 335 с.
19. Герои подполья. О подпольной борьбе советских патриотов в тылу немецко-фашистских захватчиков. В 2-х вып. – М., 1965, 1968.
20. Гісторыя Беларускай ССР. У 5 т. Т. 4. Беларусь напярэдадні і ў гады Вялікай Айчыннай вайны Савецкага Саюза (1938 – 1945 гг.). – Мінск, 1975.
21. Гречко, А. А. Годы войны. 1941 – 1943. – М., 1976.
22. Гриф секретности снят. Потери Вооруженных сил СССР в войнах, боевых действиях и военных конфликтах. Под ред. Г. Ф. Кривошеева. – М., 1993.
23. Гудериан, Г. Воспоминания Солдата. Пер. с нем. – Смоленск, 1998.
24. Деларю, Ж. История гестапо: Пер. с фр. – Смоленск, 1998.
25. Долготович, Б. Д. Созвездие героев земли белорусской / Б. Д. Долготович, А. А. Коваленя. – Минск, 2019.
26. Доморад, К. И. Разведка и контрразведка в партизанском движении Белоруссии. 1941 – 1944 гг. – Минск, 1995.
27. Ермолович, В. И., Жумарь, С.В. Огнем и мечом: Хроника пол. националист. подполья в Белоруссии (1939 – 1953 гг.). – Минск, 1994.
28. Жуков, Г.К. Воспоминания и размышления. В 3 т. – М., 1988.
29. Жумарь, С. В. Оккупационная периодическая печать на территории Белоруссии в годы Великой Отечественной войны. – Минск, 1996.
30. Жылінскі, М. Г. Адукацыя на акупіраванай тэрыторыі Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны (чэрвень 1941 – ліпень 1944 гг.); навук. рэд. А.А.Каваленя. – Мінск, 2006.
31. Загадки ленд – лиза. – М., 2000.
32. Загорулько, М. М., Юденков, А. Ф. Крах экономических планов фашистской Германии на временно оккупированной территории СССР. – М., 1970.
33. Залескі, А. І. Быт беларускіх сялян у партызанскім краі. – Мінск, 1960.
34. Залесский, А. И. В партизанских краях и зонах: Патриотический подвиг советского крестьянства в тылу врага (1941 – 1944 гг.) – М., 1962.
35. Здановіч, У. В. Беларусь у гады Вялікай Айчыннай вайны. Агляд крыніц і айчыннай гістарыяграфіі : манаграфія / У. В. Здановіч ; навук. рэд. А. А. Каваленя ; Брэсц. дзярж. ун-т імя А. С. Пушкіна. – Брэст, 2012.
36. История белорусской государственности. В 5 т. Т. 4. Белорусская государственность накануне и в период Великой Отечественной войны и послевоенного восстановления (1939 – 1953 гг.) / А. А. Коваленя [и др.] ; отв. ред. тома Н.Б. Нестерович; Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т истории. – Минск, 2019.
37. История Второй мировой войны. 1939 – 1945. В 12 т. – М., 1973 – 1982.
38. Кейтель, В. Размышления перед казнью. Воспоминания, письма и документы начальника штаба Верховного главнокомандования вермахта. Пер. с нем. – М., 1998.
39. Кнатько, Г. Д. Рукописные издания партизан Белоруссии. – Минск, 1979.
40. Коваленя, А. А. Беларусь 1939 – 1945 гг. Война и политика. – Минск, 2001.

41. Коваленя, А. А. С верой в Победу: Беларусь в Великой Отечественной войне: 100 вопросов и ответов / А. А. Коваленя, Б. Д. Долготович, Д. Н. Хромченко. – 3-е изд. – Минск, 2020.
42. Крыварот А.А. Узаемадзеянне партызанскіх фарміраванняў Беларусі і Расіі ў гады Вялікай Айчыннай вайны / А.А. Крыварот. – Мінск, 2015.
43. Кривошей, Д.А. Судьбы народов Беларуси под оккупацией (июнь 1941 – июль 1944 г.) / Д.А. Кривошей. – М., 2017.
44. Кузьменко, В.И. Советская интеллигенция в партизанском движении в Белоруссии. – Минск, 1991.
45. Куманев, Г. А. Рядом со Сталиным. – Смоленск. 2001.
46. Лемяшонак, У. І. Вызваленне – без грыфа «сакрэтна!». – Мінск, 1996.
47. Лемешонок, В. И. Идеино-политическая работа Компартии Белоруссии в годы Великой Отечественной войны. – Минск, 1988.
48. Лиддел Гарт, Б. Г. Вторая мировая война. – М., 1999.
49. Літвін, А. М. Акупацыя Беларусі (1941 – 1944): пытанні супраціву і калабарацыі. – Мінск, 2000.
50. Літвін, А. М. Вяртанне ў рабства: прымусовая праца насельніцтва Беларусі 1941 – 1945 гг. / А. М. Літвін, Я. А. Грэбень, С. Я. Новікаў; агул. рэд. А. М. Літвіна. – Мінск, 2010.
51. Литвин, А. М. На той войне незначенитой: советско-финляндская война и Беларусь (1939 – 1940 гг.) / А. М. Литвин. – Минск, 2010.
52. Літвін, А. М. Савецкія святы і партызанскія парады на тэрыторыі Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны / А. М. Літвін. – Мінск, 2020.
53. Мазуров, К. Т. Незабываемое. – Минск, 1987.
54. Малиновский, Р.Я. Величие победы. – М., 1965.
55. Мельтюхов, М. И. Упущенный шанс Сталина. Советский Союз и борьба за Европу: 1939 – 1941 (Документы, факты, суждения). – М., 2000.
56. Народны летапіс Вялікай Айчыннай вайны: успомнім усіх! Кн. 1 / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т гісторыі; склад.: А. М. Літвін, А. А. Крыварот, К. Д. Ганчарэнка; рэдкал.: А. А. Каваленя (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2020.
57. Новиков, С.Я. Эканамічная палітыка нацысцкай Германіі ў Беларусі 1941 – 1944 гг. – Мінск, 2002.
58. Откровения и признания. Нацистская верхушка о войне Третьего Рейха против СССР. Секретные речи. Дневники. Воспоминания. Пер. с нем. – Смоленск, 2000.
59. Освобождение Беларуси. 1943 – 1944. / ред. кол. И. И. Басик, А. А. Каваленя [и др.] – Минск, 2014.
60. Павлов, Я. С. В суровом сорок первом. – Минск, 1985.
61. Памяць: Гісторыка-дакументальныя хронікі гарадоў і раёнаў Беларусі. – Мінск, 1985 – 2004.
62. Пономаренко, П. К. Всенародная борьба в тылу немецко-фашистских захватчиков. 1941 – 1944 . – М., 1986.
63. Прозектор, Д. М. Фашизм: путь агрессии и гибели. М., 1989.

64. Республика-партизанка. К 75-летию Победы в Великой Отечественной войне. Изд. 2-е, доп. и испр. / отв. ред. С. Л. Кандыбович, В. В. Данилович, О. В. Солопова. – М., 2020.
60. Розанов, Г. Л. Сталин-Гитлер: Документальный очерк советско-германских дипломатических отношений, 1939 – 1941 гг. – М., 1991.
65. Рокоссовский, К. К. Солдатский долг. – М., 1988.
66. Россия и СССР в войнах XX века. Потери вооруженных сил. Статистическое исследование. – М., 2001.
67. Семиряга, М. И. Коллаборационизм. Природа, типология и проявление в годы Второй мировой войны. – М., 2000.
68. Сямашка, Я. І. Армія Краёва на Беларусі. – Мінск, 1994.
69. Страна в огне: В 6 кн. / Отв. ред. А. М. Литвин, М. Ю. Мягков. – М., 2011, 2017.
70. Твои сыновья, Беларусь: маршалы, генералы (адмиралы) – белорусы и уроженцы Беларуси в годы Великой Отечественной войны : биографический справочник / сост.: Б. Д. Долготович, А. А. Коваленя. – Минск, 2019.
71. Третьяк, С. А. Трудный путь к Победе / С. А. Третьяк. – Минск, 2015.
72. Умрейко, С. А. Патриотизм учителей и школьников Белоруссии в борьбе против немецко-фашистских оккупантов / С. А. Умрейко, А. И. Залесский, П. Н. Кобринец. – Минск, 1980.
73. Черчилль, У. Вторая мировая война. В 6 т. – М., 1997.
74. Шарков, А. В. Архипелаг ГУПВИ: Военнопленные и интернированные на территории Беларуси: 1944 – 1951 гг. – Минск, 2003.
75. Якубовский, Н. А. Помощь советского тыла партизанам: Материально-техническое обеспечение. – Минск, 1973.